

واکاوی مولفه های تربیت شهروندی در کتب پایه ششم دوره ابتدایی جمهوری اسلامی ایران

آرمان صفری تکیه^۱، عرفان صفری تکیه^۲، عزیز صفری تکیه^۳، علی ظهیری^۱، پوریا سهیلی^۱
^۱ دانشجوی کارشناسی علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، پردیس شهید رجایی کرمانشاه.
^۲ کارشناسی علوم تربیتی، آموزگار آموزش و پرورش استان کرمانشاه.
^۳ دانشجوی کارشناسی ارشد فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشگاه پیام نور یزد.

نام نویسنده مسئول:

آرمان صفری تکیه

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی میزان توجه به مولفه های حقوق شهروندی در محتوای کتب پایه‌ی ششم ابتدایی کشور ایران انجام شده است. در این پژوهش از روش توصیفی جهت مشخص نمودن مولفه‌های حقوق شهروندی و از روش تحلیل محتوا کیفی به منظور بررسی و تحلیل کتب درسی پایه ششم ابتدایی استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش در بخش تحلیل محتوا، کتب پایه ششم ابتدایی کشور بوده که برای مطالعه انتخاب شده است. ابزار جمع آوری اطلاعات، سیاهه‌های تحلیل محتوا کتب درسی بود که پس از مطالعات مبانی نظری و طرح پیشنهادی توسط پژوهشگران، تهیه و تدوین شد. واحد تحلیل جملات مندرج در کتب درسی بوده است. سوال پژوهش، توجه به مولفه‌های حقوق شهروندی در کتب پایه ششم ابتدایی به چه میزان می باشد.

در این پژوهش به شش مولفه‌ی حقوق شهروندی در کتب پایه ششم ابتدایی توجه شده است که با توجه به تحلیل محتوای کتب درسی پایه ششم نتایج به دست آمده به این شرح است که به مولفه‌ی حقوق اقلیت قومی و نژادی به بیشترین میزان با ۴۶ درصد توجه شده است و همچنین به مولفه‌ی حقوق کودکان به کمترین میزان ۵ درصد توجه شده است. با توجه به نتایج بدست آمده تعداد دفعاتی که به مولفه‌های حقوق شهروندی در کتب پایه ششم ابتدایی توجه شده است، ناچیز می باشد.

واژگان کلیدی: حقوق شهروندی، تحلیل محتوا، کتب پایه ششم ابتدایی، مولفه‌های حقوق شهروندی.

مقدمه

تحلیل محتوا یک رویکرد تحقیقی محسوب می‌گردد. در این رویکرد اجزاء یا بخش‌های مهم محتوای پیام داده‌های موجود شناسایی شده و مورد توجه قرار می‌گیرد و گاهی نیز با سایر آمار و ارقام مشابه در کل جامعه مقایسه می‌گردند. مطالعات موجود در این حیطه نشان می‌دهد که در گذشته در تحقیقات مرتبط با رسانه‌ها و تحلیل متون تحقیقات کاربردی علوم کتابداری و اطلاع رسانی به طور وسیعی از تحلیل محتوا استفاده شده است [۱].

تحلیل محتوا محققان را قادر می‌سازد که با یک روش منظم در بین حجم زیادی از داده‌های موجود در پژوهش تفحص نموده و یافته‌های خود را دسته بندی نمایند [۲]. این تفکیک اغلب به محققان اجازه می‌دهد که توجه و تمرکز افراد، گروه‌ها، مؤسسات و جوامع را کشف و توصیف نمایند [۳].

تعارف زیادی از تحلیل محتوا ارائه شده است و هر پژوهشگری با دید خود به این قضیه نگاه کرده است. چیزی که حائز اهمیت است، آن است که به یک تعریف جامعه در این باره رسید. به طور کلی تحلیل محتوا را می‌توان این گونه تعریف کرد؛ تکنیکی پژوهشی است که برای استنباط تکرار پذیر و معتبر از داده‌ها در مورد متن آنها به این معنی که استنباط پژوهشگران همواره یکی باشد. تحلیل محتوا تکنیکی پژوهشی شامل شیوه‌های تخصصی در پردازش داده‌های علمی است [۶].

طبق نظر تیتچر و همکاران تحلیل محتوا قدیمی‌ترین شیوهی تحلیل متن در بین روش‌های تحقیق تجربی تحقیقات اجتماعی است و عمدتاً مربوط به تحلیل محتوا را متذکر می‌شود و معتقد است در حال حاضر درک یکسانی از این روش وجود ندارد، اما معمولاً از جمله تنها روش‌هایی است که به طور مستقیم و شفاف بر جنبه‌های قابل محاسبه متون تمرکز دارد و به عنوان یک قانون در مورد فراوانی مطلق و نسبی کلمات در متون یا واحد سطح می‌باشد [۴].

هر تحلیل محتوایی به هر سبکی که انجام بگیرد با هدفی خاص و به سوی مقصدی حرکت می‌کند به طور کلی هدف تحلیل محتوا مانند همه‌ی تکنیک‌های پژوهشی فراهم آوردن شناخت، بینشی نو، تصویر واقعیت و راهنمای عمل است. تحلیل محتوا فقط نقش ابزار را دارد [۶].

در حقیقت هدف از کاربرد تحلیل محتوا این است که با استفاده از یک سری روش‌های خاص به استنتاجی از متون در مورد فرستنده پیام، خود پیام یا شنوندگان پیام دست یافت. فرآیند استنتاج بر اساس روش کار و علائق محققین متفاوت بوده و به صورت یک روش خاص انجام می‌پذیرد [۵].

شهروندی (ship citizen) را قالب پیشرفت شهر نشینی می‌دانند. به باور برخی از کارشناسان، شهرنشینان هنگامی که به حقوق یکدیگر احترام بگذارده و به مسئولیت‌های خویش در قبال شهر و اجتماع عمل نمایند به شهروند ارتقاء یافته‌اند.

در فرهنگ علوم سیاسی، شهروند چنین تعریف شده است: «کسی که از حقوق مدنی یا امتیازات مندرج در قانون اساسی یک کشور برخوردار باشد.» [۷] با توجه به بررسی‌های گوناگون، در خصوص شهروند دو معنای کلی استنباط می‌شود: نخست شهروند به معنای بشر و نوع انسان که مصداق آن شامل تمامی انسان‌ها از هر جنس و نژاد، رنگ، کشور، دین، مذهب و ... می‌باشد. و دیگری به معنای انسان‌های ساکن و مقیم در یک کشور اعم از اتباع و بیگانگان که در سرزمین یک دولت-کشور و تحت قدرت آن دولت-کشور است [۸].

حقوق شهروندی اصطلاحی است که در سال‌های اخیر در ادبیات حقوقی - سیاسی کشورمان رواج یافته و در محافل دانشگاهی و میان صاحبان تفکر، قلم و اندیشه رونق پیدا کرده است، مسائلی از قبیل تعریف شهروندی، تعریف شهروند و پیامدهای شهروندی مطرح شده است [۹].

به تحلیل محتوا کتب درسی به خصوص در دوران ابتدایی در چند دهه اخیر توجه شایانی شده است به همین منظور بر آن شدیم که تحلیلی درخور و با توجه به مطالعات روز دنیا در اختیار صاحب نظران و متخصصان تألیف کتب درسی گذاشته باشیم. امید بر آن است که نتایج تحلیل مورد نظر دست آوردی شایسته و بایسته در سطح مطالعاتی آموزش کشور ایران داشته باشد.

پیشینه‌ی تحقیق

از روش تحلیل محتوا در موضوعات گوناگون می‌توان بهره برد. که در این پژوهش برای دستیابی به میزان توجه به مولفه‌های حقوق شهروندی در کتاب پایه ششم ابتدایی استفاده شده است. آثار زیادی در زمینه تحلیل محتوا وجود دارد که به اختصار به چند نمونه از این آثار با توجه به روز بودن آثار و اشاره مستقیم یا غیر مستقیم به مولفه‌های حقوق شهروندی بیان شده است.

یافته‌های ضمیمه و همکاران (۱۳۸۷) با عنوان تحلیل محتوا به این نتیجه رسیده است که تحلیل محتوا هم در تحقیقات کمی و هم در تحقیقات کیفی قابل استفاده می‌باشد.

خوب چهره، خوب چهره (۱۳۹۴) در کاری با عنوان کاربرد روش تحلیل محتوا در پژوهش‌ها به این نتیجه دست پیدا کرده‌اند که صورت استفاده از تحلیل محتوای کیفی که از طریق جمع‌آوری داده‌های دقیق، رمز گذاری و تفسیر انجام می‌شود، می‌تواند به توسعه نظریه‌ها و مولفه‌های جدید منجر شود و همچنین اعتبار تئوری‌های موجود و ارائه توصیف محیط‌های یا پدیده‌های خاصی را مورد حمایت قرار دهد. محمدیان، آیند افروز (۱۳۹۷) در کاری با عنوان بررسی میزان توجه به مولفه‌های تربیت شهروندی در کتب مطالعات اجتماعی در دوره دوم ابتدایی به این حقیقت دست یافته‌اند که ۲۰/۱۸ درصد در کتاب مطالعات پایه چهارم، ۱۵/۰۷ درصد در کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم و ۱۴/۴۱ درصد در کتاب مطالعات پایه ششم در ارتباط با تربیت شهروندی در حیطه‌های شناختی، عاطفی و عملکردی بوده است. یافته‌های نام آور، اله دادی احمدی (۱۳۹۷) با عنوان تحلیل محتوای کلیشه‌های جنسیتی در کتاب‌های درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی به این اندیشه رسیده‌اند که آموزش و پرورش در ترویج کلیشه‌های منفی نقش نداشته و به طور کلی بازتاب باورهای ذهنی و کلیشه‌ای مغایر با سنت اسلامی و الهی در محتوای این کتاب‌ها گنجانیده نشده است. نتایج پژوهش نجفی و همکاران (۱۳۹۶) با عنوان تحلیل محتوای کتب مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی بر اساس مولفه‌های کارآفرینی اجتماعی نشان می‌دهد که ساختار و فضای کار آفرینانه در بین مولفه‌های کار آفرینی بیشتر از سایر مولفه‌ها در محتوا کتب درسی به آن پرداخته شده است.

میر عبدالعظیم زاده میر مبین و همکاران (۱۳۹۵) در یافته‌های خود در پژوهشی تحت عنوان حقوق شهروندی به این مورد رسیده‌اند که لازم است مکانیزم‌های مشارکتی مغلوب شهروندی برای تحقق توسعه شهری ارائه گردد تا به شکل گیری فرهنگ سیاسی موافق و هم جهت با حقوق شهروندی برسد.

علی محسنی (۱۳۸۹) در پژوهشی با عنوان ابعاد و تحلیل حقوق شهروندی؛ راهکارهایی برای تربیت و حقوق شهروندی می‌گوید: موانع و مشکلات حقوق شهروندی در ایران، بیش از هر عوامل معطوف به عدم تبیین جایگاه حقوق شهروندی، فقدان آموزش حقوق شهروندی و عدم نهادینه شدن آن در لایه‌های متعدد اجتماعی است.

روش شناسی پژوهش

در این پژوهش از روش توصیفی جهت مشخص نمودن مولفه‌های حقوق شهروندی و از روش تحلیل محتوا کیفی به منظور بررسی و تحلیل کتب درسی پایه ششم ابتدایی استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش در بخش تحلیل محتوا، کتب پایه ششم ابتدایی کشور می‌باشد که با توجه به محدود بودن جامعه آماری از نمونه گیری صرفه نظر شده، کل جامعه آماری به عنوان نمونه در نظر گرفته شده است. ابزار جمع آوری اطلاعات، سیاهه‌های تحلیل محتوا کتب درسی بود که پس از مطالعات مبانی نظری و طرح پیشنهادی توسط پژوهشگران، تهیه و تدوین شد. واحد تحلیل جملات مندرج در کتب درسی بوده است. برای نمایش داده‌های از جدول فراوانی و نمایش درصد فراوانی از نمودار دایره استفاده شده است.

یافته‌ها

ضرورت‌های اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی عصر حاضر موضوع تربیت حقوق شهروندی را به یکی از مهم‌ترین زمینه‌های تصمیم و عمل در نظام آموزش و پرورش تبدیل کرده است.

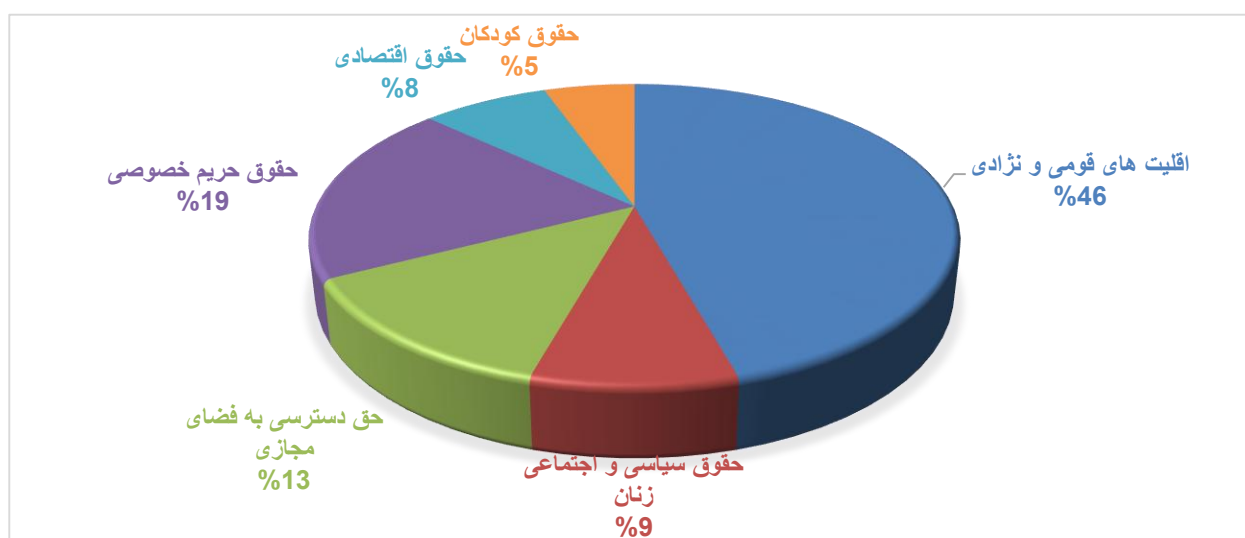
تربیت شهروندان مسئول و آگاه یکی از محوری‌ترین و بنیادی‌ترین رسالت‌های نظام آموزش در کشورهای مختلف است. هر کشوری در قالب آموزشی رسمی و غیر رسمی وظیفه آماده کردن شهروندان را برای ورود به زندگی اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی دارد که این کار در قالب آموزش دروس مختلف انجام می‌پذیرد و امروزه جامعه ملی و جهانی نیازمند حضور انسان‌هایی آگاه، مسئول، مشارکت‌جو، حساس به مسائل جامعه و علاقمند به تعامل و گفت و گو است. لذا باید تعلیم و تربیت رسمی جامعه نیز مطابق با چنین نیازهایی، اهداف، روش‌ها و محتوای خود را مورد بررسی و تجدید نظر قرار دهد [۱۰].

حقوق شهروندی که به عنوان یک رکن در هر جامعه محسوب می‌شود دارای مولفه‌های گوناگونی می‌باشد که بررسی هر کدام از آنها لازم است. برای بدست آوردن این مولفه‌ها باید به آثار دیگر پژوهشگران که در این باره تحقیقی داشته‌اند رجوع کنیم و مولفه‌هایی را که در تحقیق خود بیان کرده‌اند به دقت واری کنیم. یکی از مواردی که برای بررسی حقوق شهروندی ضروری است، توجه به میزان پرداختن این حقوق در کتب درسی کشور ایران می‌باشد. متأسفانه به دلایل مختلف قادر به آن نبودیم که تمام مولفه‌های حقوق شهروندی را در تمام کتب درسی کشور ایران بررسی کنیم به همین دلیل بر آن شدیم که شیش مولفه از حقوق شهروندی که بعد از تحقیق و واریسی بسیار در مقالاتی که به این موضوع پرداخته‌اند استخراج کنیم و به بررسی آنها در کتب پایه ششم ابتدایی به تفکیک بپردازیم.

جدول صفحه بعد نشان می دهد که برای استخراج مولفه ها از چه منابعی استفاده شده است. همچنین درصد و فراوانی هر مولفه را در کتب پایه ششم نشان می دهد. برای فهم بیشتر جدول داده شده و استنباط سریع و آسان، از نمودار دایره ای نیز استفاده شده است.

جدول شماره ۱: فهرست واری تحلیل محتوای کتب پایه ششم ابتدایی

درصد فراوانی	فراوانی	منابع _ نویسندگان	مولفه ها	حقوق شهروندی
۴۶	۴۲	مقاله‌ی مبانی و اصول شهروندی در اندیشه امام خمینی (ره) و تفاوت های آن با حقوق شهروندی غرب، فصلنامه اندیشه سیاسی در اسلام ۱۳۹۴، منصور انصاری، محمد علی نظری	حقوق اقلیت های قومی و نژادی	
۹	۸	مقاله‌ی مبانی و اصول شهروندی در اندیشه امام خمینی (ره) و تفاوت های آن با حقوق شهروندی غرب، فصلنامه اندیشه سیاسی در اسلام ۱۳۹۴، منصور انصاری، محمد علی نظری	حقوق اجتماعی و ساسی زنان	
۱۳	۱۲	مقاله‌ی مولفه ها و شاخص های حقوق شهروندی در زمینه ی حفاظت اطلاعات شخص در فضای مجازی، فصلنامه مطالعات حقوق شهروندی ۱۳۹۶، محمد جواد جمشیدی	حقوق دسترسی به فضای مجازی	
۱۹	۱۸	مقاله‌ی حریم خصوصی در اسلام و حقوق شهروندی، فصلنامه مطالعات حقوق شهروندی ۱۳۹۷، نسربین رهنما- خسرو مومنی	حقوق حریم خصوصی	
۸	۷	مقاله‌ی بررسی آموزش شهروندی در برنامه درسی آشکار نهاد آموزش رسمی ایران، فصلنامه جامعه شناسی نهاد های اجتماعی ۱۳۹۳، علی محمد حاضری و همکاران	حقوق اقتصادی	
۵	۵	مقاله‌ی بررسی و سنجش میزان آگاهی شهروندان از حقوق شهروندی و قوانین شهری با هدف دستیابی به زندگی شایسته، فصلنامه جغرافیا و برنامه ریزی شهری چشم انداز زاگرس ۱۳۹۶، ژیلا سجادی- فرید واحدی یگانه	حقوق کودکان	

نمودار شماره ۱: میزان توجه به مولفه های حقوق شهروندی

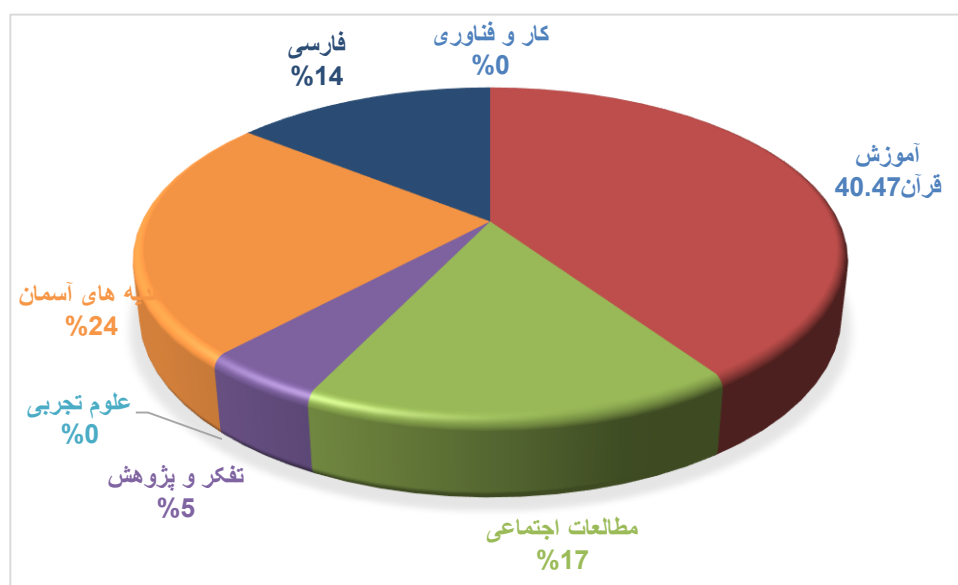
به مولفه های داده شده در جدول شماره ۱ به صورت تفکیک شده برای فهم بیشتر هر مولفه و بررسی میزان اشاره به هریک از آنها در کتاب های پایه ششم ابتدایی توجه شده است.

الف) حقوق اقلیت های قومی و نژادی: در بسیاری از کشور ها به رغم عضویت در سازمان ملل و قبول منشور حقوق بشر و میثاق ها و کنوانسیون های حقوق بشری و تصریح قوانین داخلی، هنوز هم نقض مستمر این حقوق ادامه دارد. لذا به نظر می رسد یکی از اصلی ترین چالش های پیش روی جامعه ی بین الملل، مسئله ی توجه به حقوق بشر (به طور کلی) و به ویژه حقوق اقلیت ها و نیز مسائل ناشی از نقض آن و مسئولیت بین المللی دولت ها در این زمینه باشد. الزامات اعلامیه ی حقوق اقلیت های سازمان ملل ۱۹۹۲ و سایر اسناد، به دلیل فشار دولت ها و ... ، فاقد شفافیت و رسایی کافی است، که موجب شده تا گریزگاه های مناسبی برای فرار دولت ها از مسئولیت فراهم کند. هم چنین حقوق اقلیت ها هنوز هم از جانب بسیاری از دولت ها نقض می شود و جامعه ی بین المللی نیز اغلب به صدور بیانیه و اعلامیه در قبال این نقض حقوق بسنده می نماید [۱۱].

جدول شماره ۲ برای نشان دادن میزان استفاده از حقوق اقلیت قومی و نژادی در کتب پایه ششم ابتدایی به تفکیک هر کتاب طراحی شده است. تا به صورت جزئی تر درک کنیم که به این مولفه در هر کتاب به چه مقدار پرداخته شده است. نمودار دایره نیز برای درک بهتر این موضوع و بیان درصد استفاده از مولفه ی حقوق اقلیت قومی و نژادی در هر کتاب پایه ششم ابتدایی می باشد.

جدول شماره ۲: میزان توجه به حقوق اقلیت قومی و نژادی در هر کتاب پایه ششم

دروس	هدیه های آسمان	علوم تجربی	قرآن	مطالعات اجتماعی	تفکر و پژوهش	کار و فناوری	فارسی
فراونی	۱۰	۰	۱۷	۷	۲	۰	۶
درصد فراوانی	۲۴	۰	۴۰/۴۷	۱۷	۵	۰	۱۴

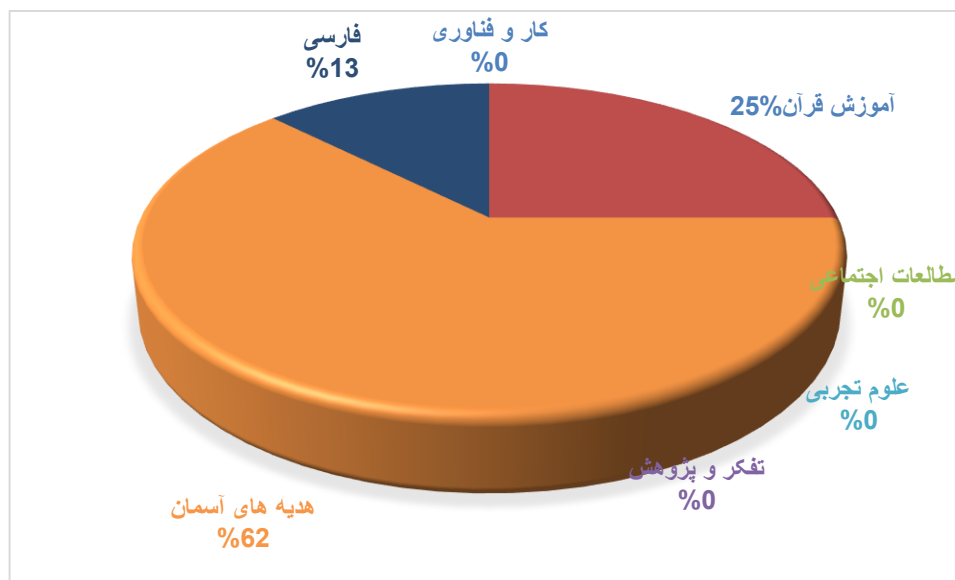
نمودار شماره ۲: میزان توجه به حقوق اقلیت قومی و نژادی در هر کتاب پایه ششم

ب) حقوق زنان و نقش اجتماعی آنان از جمله مسایل مطرح قرن اخیر می باشد. اسلام برخلاف همه ادیان که زن را موجودی منحط و زیردست دانسته و او را فاقد روح و شعور اخلاقی می دانستند، برای زن شخصیت و حقوق انسانی در شأن یک انسان برایش شناخته و پذیرفته است. قرآن کریم زن را همان گونه دید که در طبیعت هست، از این رو هماهنگی کامل میان فرمان های قرآن و فرمان های طبیعت برقرار است بنابراین قرآن و آموزه های دینی زن را همانند مرد عضوی فعال و کارساز در جامعه می داند و نقش و هویت زن را در عرصه های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی سازنده است و او را به رسمیت می شناسد [۱۲].

جدول شماره ۳ برای نشان دادن میزان استفاده از حقوق اجتماعی و سیاسی زنان در کتب پایه ششم ابتدایی به تفکیک هر کتاب طراحی شده است. تا به صورت جزئی تر درک کنیم که به این مولفه در هر کتاب به چه مقدار پرداخته شده است. نمودار دایره نیز برای درک بهتر این موضوع و بیان درصد استفاده از مولفه ی حقوق سیاسی و اجتماعی زنان در هر کتاب پایه ششم ابتدایی می باشد.

جدول شماره ۳: میزان توجه به حقوق اجتماعی و سیاسی زنان در هر کتاب پایه ششم

دروس	هدیه‌های آسمان	علوم تجربی	قرآن	مطالعات اجتماعی	تفکر و پژوهش	کار و فناوری	فارسی
فراونی	۵	۰	۲	۰	۰	۰	۱
درصد فراونی	۶۲	۰	۲۵	۰	۰	۰	۱۳

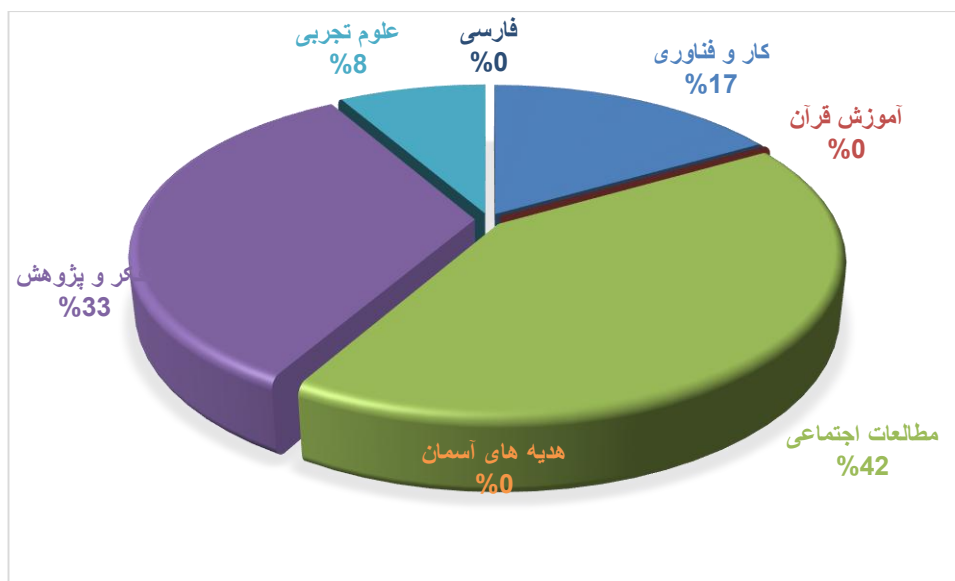
نمودار شماره ۳: میزان توجه به حقوق اجتماعی و سیاسی زنان در هر کتاب پایه ششم

ج) حق شهروندان است که آزادانه و بدون تبعیض از امکان دسترسی و برقراری ارتباط و کسب اطلاعات و دانش در فضای مجازی بهره‌مند شوند. این حق شامل احترام به تنوع فرهنگی، زبانی، سنت‌ها و باورهای مذهبی و مراعات موازین اخلاقی در فضای مجازی است. ایجاد هر گونه محدودیت (مانند فیلترینگ، پازیت، کاهش سرعت یا قطعی شبکه) بدون مستند قانونی صریح ممنوع است [۱۳].

جدول شماره ۴ برای نشان دادن میزان استفاده از حقوق دسترسی به فضای مجازی در کتب پایه ششم ابتدایی به تفکیک هر کتاب طراحی شده است. تا به صورت جزئی تر درک کنیم که به این مولفه در هر کتاب به چه مقدار پرداخته شده است. نمودار دایره نیز برای درک بهتر این موضوع و بیان درصد استفاده از مولفه‌ی حقوق دسترسی به فضای مجازی در هر کتاب پایه ششم ابتدایی می‌باشد.

جدول شماره ۴: میزان توجه به حقوق دسترسی به فضای مجازی در هر کتاب پایه ششم

دروس	هدیه‌های آسمان	علوم تجربی	قرآن	مطالعات اجتماعی	تفکر و پژوهش	کار و فناوری	فارسی
فراونی	۰	۱	۰	۵	۴	۲	۰
درصد فراونی	۰	۸	۰	۴۲	۳۳	۱۷	۰

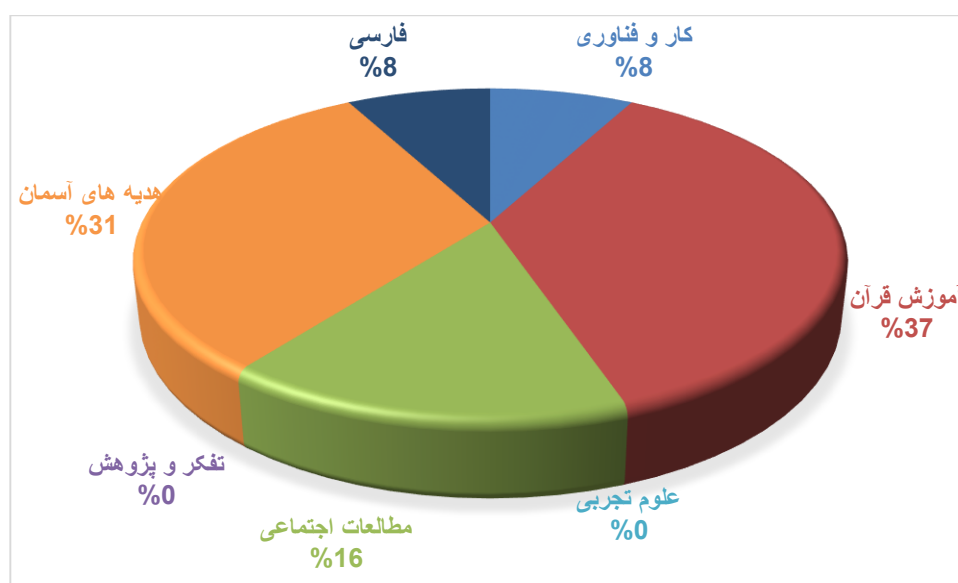
نمودار شماره ۴: میزان توجه به حقوق دسترسی به فضای مجازی در هر کتاب پایه ششم

د) بدیهی است حریم خصوصی مفهومی است که شامل اطلاعات و غیر اطلاعات می شود. هر انسانی نزد خویش اطلاعاتی دارد که مایل نیست دیگران از آن مطلع شوند؛ اگر این اطلاعات که نزد افراد است مربوط به خودشان نیست بلکه مربوط به فرد دیگری است که نسبت خاصی نیز با آن شخص ندارد. این نوع اطلاعات از حوزه حریم خصوصی خارج است [۱۴].

جدول شماره ۵ برای نشان دادن میزان استفاده از حقوق حریم خصوصی در کتب پایه ششم ابتدایی به تفکیک هر کتاب طراحی شده است. تا به صورت جزئی تر درک کنیم که به این مولفه در هر کتاب به چه مقدار پرداخته شده است. نمودار دایره نیز برای درک بهتر این موضوع و بیان درصد استفاده از مولفه‌ی حقوق حریم خصوصی در هر کتاب پایه ششم ابتدایی می‌باشد.

جدول شماره ۵: میزان توجه به حقوق حریم خصوصی در هر کتاب پایه ششم

دروس	هدیه‌های آسمان	علوم تجربی	قرآن	مطالعات اجتماعی	تفکر و پژوهش	کار و فناوری	فارسی
فراوانی	۶	۰	۷	۳	۰	۱	۱
درصد فراوانی	۳۱	۰	۳۷	۱۶	۰	۸	۸

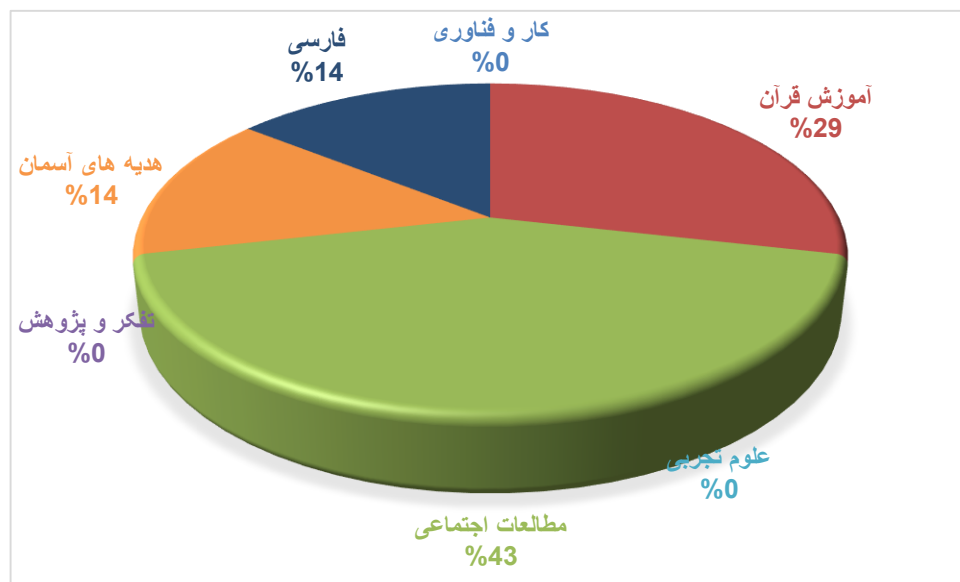
نمودار شماره ۵: میزان توجه به حقوق حریم خصوصی در هر کتاب پایه ششم

۵) در دهه های اخیر ، رویکرد مبتنی بر تأثیر گذاری عوامل بین المللی بر فقر در کشورها و جوامع محروم تقویت شده و رابطه ی مسائل بین المللی بر محرومیت زایی و گسترش نابرابری های اجتماعی و اقتصادی از زوایای گوناگون مورد توجه قرار گرفته است، به طوری که سازمان بین المللی کار در گزارش های تحلیلی سال های اخیر در زمینه ی اشتغال و فقر زدایی ، این راهبرد را تأیید و تأکید می کند که حل پدیده ی فقر، نه تنها از طریق ساز و کارهای داخلی بلکه به کمک اصلاح سیاست های بین المللی که با هدف کاهش فقر و نابرابری طراحی می شوند امکان پذیر است [۱۵].

جدول شماره ۶ برای نشان دادن میزان استفاده از حقوق اقتصادی در کتب پایه ششم ابتدایی به تفکیک هر کتاب طراحی شده است. تا به صورت جزئی تر درک کنیم که به این مولفه در هر کتاب به چه مقدار پرداخته شده است. نمودار دایره نیز برای درک بهتر این موضوع و بیان درصد استفاده از مولفه ی حقوق اقتصادی در هر کتاب پایه ششم ابتدایی می باشد.

جدول شماره ۶: میزان توجه به حقوق اقتصادی در هر کتاب پایه ششم

دروس	هدیه های آسمان	علوم تجربی	قرآن	مطالعات اجتماعی	تفکر و پژوهش	کار و فناوری	فارسی
فراوانی	۱	۰	۲	۳	۰	۰	۱
درصد فراوانی	۱۴	۰	۲۹	۴۳	۰	۰	۱۴

نمودار شماره ۶: میزان توجه به حقوق اقتصادی در هر کتاب پایه ششم

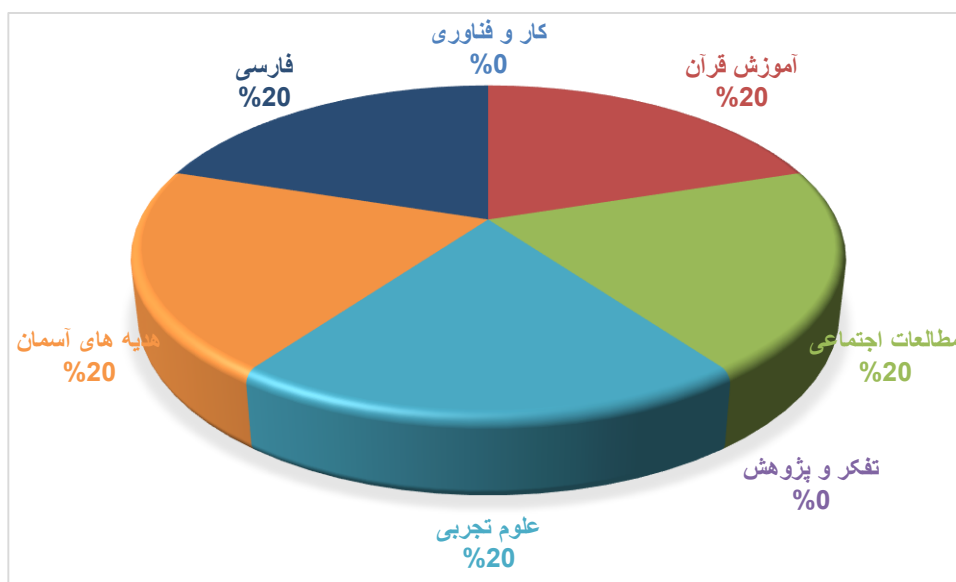
و) هیچ مکتب و آیینی به اندازه دین مقدس اسلام، به حقوق کودکان توجه نکرده و سفارش های لازم را انجام نداده است در کشورهای مسلمان، به سبب وجود گرایش های دینی و اعتقادی و آشنایی بیشتر با احکام اسلامی، وضعیت حقوقی کودکان جایگاه نسبی مناسب تری دارد. کودکان آسیب پذیرترین گروه جامعه انسانی و نخستین کسانی هستند که در معرض هجوم مستقیم انواع ناگواری ها، فشارها و مشکلات ناشی از زندگی بزرگترها قرار می گیرند و آن را تحمل میکنند. البته چگونگی نقض حقوق کودکان، در نقاط مختلف جهان متفاوت است. در کشورهای در حال توسعه، کودکان، بیشتر با فقر و پیامدهای ناشی از آن مانند سوء تغذیه، کمبود امکانات بهداشتی، درمانی و تحصیلی درگیرند. در حالی که در کشورهای توسعه یافته، مشکلات اخلاقی و ضعف بنیاد خانواده گریبان گیر کودکان است [۱۶].

جدول شماره ۷ برای نشان دادن میزان استفاده از حقوق کودکان در کتب پایه ششم ابتدایی به تفکیک هر کتاب طراحی شده است. تا به صورت جزئی تر درک کنیم که به این مولفه در هر کتاب به چه مقدار پرداخته شده است. نمودار دایره نیز برای درک بهتر این موضوع و بیان درصد استفاده از مولفه ی حقوق کودکان در هر کتاب پایه ششم ابتدایی می باشد.

جدول شماره ۷: میزان توجه به حقوق کودکان در هر کتاب پایه ششم

دروس	هدیه‌های آسمان	علوم تجربی	قرآن	مطالعات اجتماعی	تفکر و پژوهش	کار و فناوری	فارسی
فراوانی	۱	۱	۱	۱	۰	۰	۱
درصد فراوانی	۲۰	۲۰	۲۰	۲۰	۰	۰	۲۰

نمودار شماره ۷: میزان توجه به حقوق کودکان در هر کتاب پایه ششم

جمع بندی و نتیجه گیری

با توجه به تحلیل صورت گرفته مولفه‌ی حقوق اقلیت‌های قومی و نژادی با بیشترین فراوانی ۴۶ درصد از مولفه‌های حقوق شهروندی را به خود اختصاص داده است. مولفه‌ی حقوق کودکان با کمترین فراوانی سهمی حدود ۵ درصد از مولفه‌ها را شامل می‌شود که این موضوع نشان می‌دهد کتب پایه‌ی ششم ابتدایی به مولفه‌ی حقوق کودکان توجه چندانی نداشته است و توجه خود را به مولفه‌ی حقوق اقلیت‌های قومی و نژادی معطوف کرده است. مولفه‌های دیگر که شامل حقوق اجتماعی و سیاسی زنان می‌باشد ۹ درصد و مولفه‌ی حقوق دسترسی به فضای مجازی ۱۳ درصد و مولفه‌ی حقوق حریم خصوصی ۱۹ درصد و مولفه‌ی حقوق اقتصادی ۸ درصد را به خود اختصاص داده اند. در کتاب‌های پایه ششم ابتدایی میزان توجه به هر مولفه به شرح زیر می‌باشد:

میزان توجه به مولفه‌ی حقوق اقلیت‌های قومی و نژادی در کتاب هدیه‌های آسمان ۲۴ درصد، در کتاب آموزش قرآن ۴۰/۴۷ درصد، در کتاب فارسی ۱۴ درصد، در کتاب مطالعات اجتماعی ۱۷ درصد، در کتاب تفکر و پژوهش ۵ درصد و در کتاب‌های علوم تجربی و کار و فناوری صفر درصد می‌باشد. همچنین میزان توجه به مولفه‌ی حقوق اجتماعی و سیاسی زنان در کتاب هدیه‌های آسمان ۶۲ درصد، در کتاب آموزش قرآن ۲۵ درصد، در کتاب فارسی ۱۳ درصد و در کتاب‌های مطالعات اجتماعی، علوم تجربی، تفکر و پژوهش و کار و فناوری صفر درصد می‌باشد. چنانکه میزان توجه به مولفه‌ی حقوق دسترسی به فضای مجازی در کتاب مطالعات اجتماعی ۴۲ درصد، در کتاب تفکر و پژوهش ۳۳ درصد، در کتاب کار و فناوری ۱۷ درصد، در کتاب علوم تجربی ۸ درصد و در کتاب‌های آموزش قرآن، هدیه‌های آسمان و فارسی صفر درصد می‌باشد.

میزان توجه به مولفه‌ی حقوق اقتصادی در کتاب هدیه‌های آسمان ۳۱ درصد، در کتاب آموزش قرآن ۳۷ درصد، در کتاب مطالعات اجتماعی ۱۶ درصد و در کتاب‌های کار و فناوری و فارسی هر کدام ۸ درصد و در کتاب‌های علوم تجربی و تفکر و پژوهش صفر درصد می‌باشد. همچنین میزان توجه به مولفه‌ی حقوق اقتصادی در کتاب هدیه‌های آسمان ۱۴ درصد، در کتاب آموزش قرآن ۲۹ درصد، در کتاب مطالعات اجتماعی ۴۳ درصد، در کتاب فارسی ۱۴ درصد و در کتاب‌های علوم تجربی، کار و فناوری و تفکر و پژوهش صفر درصد می‌باشد. چنانکه میزان توجه به مولفه‌ی حقوق کودکان در کتاب هدیه‌های آسمان، آموزش قرآن، مطالعات اجتماعی، علوم تجربی و فارسی هر کدام ۲۰ درصد و در کتاب‌های کار و فناوری و تفکر و پژوهش صفر درصد می‌باشد.

طاهره عسکری و همکاران (۱۳۹۶) به این نتیجه رسیده است که هر یک از شاخص های مربوط به مولفه های حقوق بشر به صورت نامتوازن مورد توجه قرار گرفته و کتاب های درسی نیز به یک نسبت به مولفه های حقوق شهروندی پرداخته است [۱۷]. همچنین یونس قیسی زاده (۱۳۹۶) می گوید: دولت و نهادهای قانون گذار، سازمان های ملی و محلی، تشکل های مدنی و... از طریق آموزش حقوق شهروندی و مهارت های زندگی جمعی و شناخت اصول مدیریت شهری نقش بارزی در تربیت شهروندان خواهد داشت [۱۸].

با توجه به تحلیل انجام شده این امر حاصل می شود که به مولفه های حقوق شهروندی در کتاب های پایه ششم ابتدایی به طور قابل توجه و به یک میزان در هر کتاب پرداخته نشده است. همچنین آموزش و پرورش رسمی ایران مکلف است که به حقوق های اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و... که برای زندگی اجتماعی لازم است، به طور ویژه ای به آنها بپردازد.

پیشنهادات

- ۱- آموزش و پرورش با تغییر و بررسی در کتب پایه ی ششم به میزان قابل توجه تری به حقوق شهروندی بپردازد.
- ۲- پژوهشگران دیگر در سایر مولفه های حقوق شهروندی در کل مقاطع تحصیلی به تحقیق و واری بپردازند.
- ۳- همچنین پیشنهاد می شود محققان توجه بیشتری به حوزه ی حقوق شهروندی در کتب ابتدایی داشته باشند.

منابع و مراجع

- [1] Riffe, D., S. Lacy, and F.G. Fico, Analyzing media messages: Using quantitative content analysis in research. 2006: Routledge.
- [2] Stemler, S., An overview of content analysis. Practical assessment, research & evaluation, 2001. 7(17):p. 137-146
- [3] Weber, R.P. Basic Content Analysis, in Quantitative Application in the Social Sciences 1990, Sage Publication Ltd: London.
- [4] Lal.۲۰۰۸.eds., Work Social for methods Research ,Bhaskaran and K.D and Das
- [5] Neuendorf, K.A., The content analysis guidebook. 2002: Sage
- [۶] کریپندورف، ک. تحلیل محتوا مبنای روش شناسی. مترجم: هوشنگ نایبی. تهران: نی. ۱۳۸۶
- [۷] رضایی پور، آرزو. مجموعه کامل قوانین و مقررات شهروندی. چاپ اول، تهران: انتشارات آریان. ۱۳۸۵.
- [۸] شریعت پناهی، قاضی. بایسته های حقوق اساسی. تهران: انتشارات میزان. ۱۳۸۲.
- [۹] روشنی، محمد، بیراوند، رضا، یار احمدی، حسین. حقوق شهروندی، پیشینه و جایگاه آن در مناسبات پلیس. فصلنامه بصیرت و تربیت اسلامی، سال یازدهم، شماره ۳۰. ۱۳۹۳.
- [۱۰] جمال، محمد، طالب زاده، محسن، ابوالقاسمی، محمود. تحلیل جایگاه مولفه های تربیت شهروندی در محتوای برنامه درسی علوم اجتماعی دوره متوسطه. فصلنامه پژوهش در برنامه درسی، دوره دوم، شماره ۱۰، سال دهم. ۱۳۹۲.
- [۱۱] پور قهرمانی، بابک، حسن فرخی، محسن. نقش حقوق اقلیت های قومی، نژادی و مذهبی در حقوق بین الملل. نخستین کنگره بین المللی حقوق ایران. ۱۳۹۴.
- [۱۲] رضایی کلانتری، محمد، صالحی، محمد. جایگاه حقوق سیاسی فرهنگی زنان در جهان بینی اسلام. همایش استانی سلامتی زنان. ۱۳۹۵.
- [۱۳] ماده ۳۳_ بند(ب) اصل دوم، بند یک اصل دوم، اصل ۲۴ قانون اساسی. قانون تجارب الکترونیک_ مصوبه ۱۳۸۲. ماده ۲۱ قانون جرائم رایانه ای_ مصوب ۱۳۸۸.
- [۱۴] شهریاری، حمید. حریم خصوصی و جامعه اطلاعاتی. دو فصلنامه پژوهش های فلسفی _ کلامی، دوره ۸، شماره ۳-۴. ۱۳۸۶.
- [۱۵] درخشه، جلال، سرخیل، بهنام. پیشبرد حقوق بشر در عرصه ی نابرابری های اجتماعی- اقتصادی. فصلنامه فرهنگ - ارتباطات، شماره ۲۵. ۱۳۹۳.
- [۱۶] شرقی، اکبر. حقوق کودکان در دین مبین اسلام. اولین همایش ملی جهانی سازی حقوق کودکان و نوجوانان: دیدگاه حقوقی و روانشناسی. ۱۳۹۷.
- [۱۷] عسکری سرکهانی، طاهره. بررسی میزان توجه به آموزش شهروندی در محتوای برنامه های درسی _ دروس مقطع ابتدایی_ پایه دوم در سال تحصیلی ۹۵-۹۶ به منظور ارائه راهکارهای کیفیت بخشی. فصلنامه تحقیقات جدید در علوم انسانی، شماره ۳۶. ۱۳۹۶.
- [۱۸] قیصی زاده، یونس. آموزش شهروندی و ضرورت تربیت شهروندی، فصلنامه مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی، دوره سوم، شماره ۱-۲. ۱۳۹۶.